בסייעתא דשמיא

ותתענג בדשן

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג **דוד שלום נקי** שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00
בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

"וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם, הַשְׁוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שִׁמְעוּ וְתִחְיֶ֥ינָה נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

גליון 297

"דעו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"

הפקעת הלוואתו או פקדונו של גוי

איך אמותינו היו צדקניות קודם שנישאו?

מהיכן אמותינו הקדושות ידעו את השם יתברך לפני שנישאו לאבותינו הקדושים? מה עדיף לשון נקיה או לשון קצרה? מה דעת התורה בהקדמת אחים ואחיות בנישואין? מה עונים לאח שטוען שהוא מצטער ומתבייש בזה? סיפורים מעניינים עם הגאון חכם שלום כהן זצ"ל, והאדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א. האם יש ראיה מאברהם שנשא את יסכה שהיא הקטנה? אגרא דכלה. טעמא דקרא. למי אמרו שלא יפחד מהקפדות וקללות אחיו? "קְלֶלַת חִנָּם לוֹ תָּבֹא". פלא יועץ: הקללה רעה חולה למקלל ולמקולל. מצות לא תעשה: שלא יקלל אחד מישראל. "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". הרמב"ם והחינוך בטעם האיסור. לאמותינו הקדושות היו נשמות גדולות ועצומות ורוח הקודש מקטנותן. שור תם ושור מועד שנגחו שור של ישראל או של גוי. האם גוי בגדר "רעהו" של ישראל? "עָמַד וַיְמֹדֵד אָרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם", ראה שבני נח לא קיימו שבע מצוות, והתיר ממונם לישראל. "הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן", מפארן הופיע ממונם לישראל. אם מותר לבוא על הגוי בעקיפין ובתחבולה? גזל הגוי אסור. הפקעת הלוואתו מותרת. מחלוקת הש"ך ונתיבות המשפט בהפקעת פקדונו. מצא כסף טמון בפינה סמוך לנהר, האם רשאי לקחתו?

תקציר השיעור הקודם

א. בסייעתא דשמיא נמשיך עוד נקודה במה שדברנו בשיעורים הקודמים בענין "שואל שלא מדעת". הבאנו את קושיית הגאון החתם סופר בספרו תורת משה על הפסוק (בראשית כז טו): "וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן", ולכאורה, היאך לקחה רבקה אמנו[1] את בגדי עשו שהיו אצלה בלי לשאול את עשו ונתנה ליעקב, והרי שואל שלא מדעת גזלן הוי? ותירץ החתם סופר, שכיון שעשו לומר כן?! הלוא **בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב** כנ"ל, **בגנות צדיקים דיבר הכתוב? אלא ראה הקדוש ברוך הוא ששנואים מעשי עשו בפניה,** מיד "**וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ**". ע"כ. ומוכח שלאה אמנו היתה צדקת ויודעת את השם עוד לפני שבא יעקב בכלל.

עוד מובא שם בגמרא על רחל אמנו שבפעם הראשונה שהגיע יעקב אבינו ודיבר עמה, נאמר (שם יב): "**וַיַּגֶּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן רִבְקָה הוּא**", שואלת הגמרא **והלא בן אחות אביה הוא!** אז למה אמר שהוא אחי אביה?! **אלא אמר לה** לרחל: **מינסבת לי?** תינשאי לי? **אמרה ליה: אין** כן, **מיהו, אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה** אבא שלי הוא רמאי, ואתה לא תוכל לו. **אמר לה: מאי רמאותיה?** באיזו רמאות כוונתך שהוא יכול לרמאות אותי? **אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסבא לי מקמה** יש לי אחות גדולה ממני, והוא לא יסכים להשיאני לפניה, והוא ירמה אותך וישיא אותה אליך במקומי. **אמר לה: אחיו אני ברמאות** לכן אמר "כי אחי אביה הוא", אחיו ברמאות. **אמרה ליה: ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא?** וכי מותר להם לצדיקים לנהוג ברמאות? אמר לה **אין, "עִם נָבָר תִּתָּבָר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפָּתָל"** (שמואל ב כב כז) עם איש נקי ובר לבב תתנהג בברירות וביושר, אבל עם עיקש ההולך באורחות עקלקלות, גם אתה תתנהג עמו בעקמומיות. לכן **מסר לה** את ה**סימנים וכו'**. עי"ש. ומכל זה נראה שרחל ולאה היו נבדלות מאביהן לבן הארמי, והיו מכירות בדרכי הצדיקים, שהרי רחל חרדה מאוד ושאלה, וכי מותר לצדיק לנהוג ברמאות, ומי לימדן כל זה?

[ובדרך אגב, לפני שנמשיך מה עונה הרב פעלים על שאלה זו, נסתעף רגע אחד מענין לענין באותו ענין, במה שאמרה רחל ליעקב שאביה לא יתן לה להתחתן לפני אחותה הגדולה לאה, וכמו שנקרא בשבת בעזרת השם יתברך בפרשת "ויצא" שבאמת ככה עשה הרמאי הזה, שנאמר (כט כה): "וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה, וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן, מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי, הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי?! וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצָּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה". ובשו"ת אגרות משה פיינשטיין (אבן העזר חלק ב סימן א) נשאל כיוצא בזה על אח צעיר שהזדמן לו שידוך טוב, ואבי הכלה רוצה שיתחתנו תיכף ולא יחכה עד שיזדמן לאחיו הגדול שידוך, כי רוצה שיתחתן קודם שימלאו לו עשרים שנה, והאח הגדול מצטער מזה, האם רשאי הצעיר לעקוף את אחיו ולישא קודם? **תשובה:** פשוט שאף לכתחילה יכול האח הצעיר לישא קודם, כי הרי הוא חייב לישא אשה, ואיך שייך שלא יקיים חיובו בשביל שאחיו הגדול

[1] ישנה תשובה מעניינת מאוד שכתב גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (חלק ד סוד ישרים סימן ז), שם הרב נשאל על אמותינו הקדושות, שרה, רבקה רחל ולאה, שהן היו כל כך צדקניות עוד קודם שנישאו לאבותינו הקדושים אברהם, יצחק ויעקב, ואם כן, מהיכן ידעו הן את השם יתברך, ומהיכן נודעה להן מהי דרך השם, והלוא הן גדלו במקום של רשעים ובמשפחה של רשעים, כמו שקראנו בשבת בתחילת פרשת תולדות: "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בָּקָחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה", ושאל רש"י, וכי עדיין לא ידענו שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אז למה חזר הכתוב לומר כן? אלא להגיד שבחה של רבקה, שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם. וכן רחל ולאה שהיו בנות לבן שהיה רמאי גדול ועובד עבודה זרה, מי לימדן דרך השם? ומהיכן ידעו להכיר את הבורא יתברך? ואם נאמר שיעקב אבינו לימדן, הלוא מדברי חז"ל נראה שכבר לפני שבא יעקב אצלן, הן היו צדקניות ויודעות בדרכי השם האמיתיים, כמו שדרשו חז"ל בגמרא מסכת בבא בתרא (קכג ע"א) על הפסוק (בראשית כט יז): "**וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת**", **מאי רכות? אילימא** אם נאמר **רכות ממש** שהיו עיניה רגילות לדמוע, ומפני כך היו רכות, וכי **אפשר** לומר כן?! והלוא **בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב, דכתיב** (שם ז ח) כאשר הכניס נח את בעלי החיים לתיבה: "**מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה**", [שהרי יכל לומר הכתוב בקצרה "ומן הבהמה הטמאה", ושינה הכתוב והוסיף שמונה אותיות ואמר "אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה", כדי שלא להזכיר שם "טמאה" שהיא לשון לא נקיה. ואף על פי שפעמים רבות נכתב בתורה לשון "טמא"? אך בכל מקום שאין עדיפות על לשון זו מזו, תפס לשון נקיה, ורק כשהלשון הנקיה ארוכה יותר מהלשון המגונה, השתמש הכתוב בלשון המגונה, ללמדנו, שלעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה, שאז קל יותר לזכור. ורק במקום אחד שינה הכתוב מדרכו והשתמש בלשון הארוכה והנקיה, "אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה", ללמדנו לחזר בכל מקום אחר הלשון הנקיה אם אפשר, וכמבואר כל זה בגמרא פסחים (ג ע"א).] **בגנות צדיקים דיבר הכתוב? אלא וכו'. רב אמר, לעולם רכות ממש** מרוב בכי, **ולא גנאי הוא לה** ללאה **אלא שבח הוא לה, שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים: שני בנים יש לה לרבקה, שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן, והיתה יושבת על פרשת דרכים ושואלת: גדול מה מעשיו? איש רע הוא מלסטם הבריות, קטן מה מעשיו? "אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים"** (שם כה כז), **והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה. והיינו דכתיב** (שם כט לא): "**וַיַּרְא ה' כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה**", **מאי שנואה? אילימא שנואה ממש,** וכי **אפשר**

לעילוי נשמת
מרת אמי היקרה **יעל נקי** בת רבקה ע"ה
מר חמי היקר ר' **אברהם מנשה** בן רחמה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

⇦ שיעור יומי של הרב שליט"א בקו: 02-3137584 שלוחה 1. שיעורים קצרצרים 5 דקות בשלוחה 2. ⇦ שיעור שבועי בערוץ 2000 ימי חמישי בשעה 19:00.
⇦ הצטרפות לקבלת סרטון חיזוק יומי 5 דקות - 054-5657392 או במייל⇦

לקבלת העלון במייל ולשותפות והקדשות:
6410995@gmail.com

לא קיים. **וכל שכן** במקרה זה שאבי הכלה אינו רוצה להמתין, כי רוצה שהחתונה תהיה קודם שימלאו לו עשרים שנה, ואם לא יזדרז, יתבטל השידוך משום שאינו רוצה בחתן יותר מעשרים, והוא שידוך הגון שבוודאי אין עליו להפסיד ענין חשוב בשביל זה. ומה שכתב הש"ך שיש להקדים להשיא את הגדול תחילה, זהו במקרה שעומדים שניהם עתה להינשא, אבל אם הגדול אין לו עדיין שידוך, אינו צריך להמתין כלל. וכן מפורש בגמרא קידושין (סד ע"ב) שמקדש האב את בתו הקטנה קודם בתו הבוגרת.

ומה שטוען האח הגדול שהוא מצטער מזה, אדרבה, אסור לו להצטער מאיסור קנאה, ולכן ברור שהצער לא ימנע מלישא כדינו וחיובו. ומה שרצית לומר, שאולי יש להימנע משום שהוא בושת עבור הגדול, והוא כעין הלבנת פנים שהוא איסור חמור. הנה גם לענין הבושה, תלוי הדבר בו, ומי אמר לו להתבייש מזה, שהרי רבים מתאחרים מלישא בשביל הרבה טעמים, וגם עליו יאמרו שיש לו איזה טעם. ואיך שייך שיעכב את אחיו מלקיים מצות נישואין בטענה שבושה היא לו, במה שרוצה להתגאות ולחכות עד שתזדמן לו אשה חשובה כרצונו. וגם מסתבר שלא שייך לאסור על אדם מלעשות עסקיו וכל צורכי גופו, בטענה שאחד יתבייש על ידי זה במה שלא הצליח כמותו. ולכן איני רואה בזה שום איסור ולא שום דבר שלא כהוגן, ואדרבה, זכה במצוה רבה שחייב בה קודם עשרים שנה, ולא יצטרך לבקש זכויות להינצל מהעונשים של המאחרים בזה, והוא דבר ברור להלכה ולמעשה. ע"כ. וכן כתב באגרות החזון איש (חלק א קסו): "מה שאמו אינה מסכמת ליתן את הצעיר לפני הבכור, אולי יש להסביר לה שאין זה נכון". וכך היתה גם כן דעת מרן מלכא זיע"א. ובפרט שכבר נאמר (ירמיה כג יח): "כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד ה'", ומי יודע חשבונות שמים, אולי בשמים יודעים שלגדול יבוא השידוך האמיתי מאוחר יותר, ואם כן לא חבל שזה הקטן, ישב וימתין עוד ועוד. ואולי בשמים גזרו שיבוא לגדול שידוך משובח מאוד, בתנאי שהוא יוותר ולא יקפיד על אחיו שעקף אותו. לכן כלל העולה שאין להמתין ואין להקפיד, ואדרבה, אשרי הנוהג בעין טובה ושמח בשמחת אחיו, ובלי ספק שהקדוש ברוך הוא ישמח אותו בכפלי כפליים.

ומעשה שהיה בשתי אחיות שהגיעה הצעת שידוך לאחות הקטנה יותר, והלכו לשאול את הגאון חכם שלום כהן זצ"ל, ואמר הרב לבת הגדולה, שבזכות שהיא מוותרת, היא תזכה לזיווג בקרוב, וכך היה, שמיד הגיעה הצעת שידוך לגדולה, ויצא שהגדולה התחתנה קודם, ומיד לאחריה אחותה הקטנה.

גם בשבת זו סיפר לי אברך חשוב מירושלים, שבכל פעם שהוא צריך איזו ישועה, הוא הולך לאדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א מ"נהריה" יע"א, וברוך השם הוא רואה ישועות, ואז בפעם הבאה שהוא בא, הוא מודה על הישועה שהיתה ומבקש ישועה חדשה. והנה לפני כמה שנים הוא בא לבקש ברכה עבור בנו שכבר היה בגיל 24+ ולא מצא את זיווגו, והרב אמר לו, על זה אני לא מברך, אם אתה רוצה תבקש ממני משהו אחר ואברך. אז הוא ביקש בשביל בנו הצעיר יותר שעדיין לא יצא לשידוכין בכלל, שיזכה לזיווג הגון. מיד הרב בירך אותו, וככה היה שבתוך חודש ימים הוא סגר וורט. לאחר שעברה החתונה וכו', הוא נסע שוב לרבי דוד עם הבן הגדול יותר וביקש ברכה לזיווג, ואז רבי דוד שאל אותו, בן כמה אתה? אמר לו בן 25. מיד אמר לו הרב: 'כֹּה תְבָרֵכוּ' (במדבר ו כג), ובחסדי השם, גם הוא סגר וורט בתוך חודש ימים. פלאי פלאות. צדיק גוזר, והקדוש ברוך הוא מקיים. אשרי המנצלים זאת.

ומצאתי חיזוק לענין הזה, שאין להקפיד בהקדים אחים ואחיות זה לזה, שהרי אברהם ונחור היו אחים, ואברהם היה הגדול, כמו שנאמר (בראשית יא כט): "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח, תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן", ואחר כך כתוב: "וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים, שֵׁם אֵשֶׁת אַבְרָם שָׂרָי, וְשֵׁם אֵשֶׁת נָחוֹר מִלְכָּה, בַּת הָרָן אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה". ומפורש שמלכה היתה גדולה מיסכה, והנה אברהם הגדול נשא את יסכה זו שרה שהיא הקטנה, ואחר כך נחור הקטן נשא את מלכה שהיא הגדולה. למדנו מאברהם שאין הקפדה בדבר, וכשראה אברהם שיסכה צדקת שהיתה סוכה ברוח הקודש והיא המתאימה לו להמשיך בדרך השם, עקף את אחותה הגדולה ונשא אותה. [ואמנם בגמרא סנהדרין (סט ע"ב) אמרו, אברהם גדול מנחור שנה, ונחור גדול מהרן שנה, נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן. ומכאן רצתה הגמרא להוכיח שהרן הוליד את שרה בהיותו בן שמונה שנים בלבד, עיין שם את כל החשבון. ודחתה הגמרא שאין מכאן ראיה, כי שמא אברהם היה הקטן שבאחים, ולמה הזכירה התורה את אברהם ראשון? כי כתבם הכתוב דרך חכמתם, כמו שמצאנו בבני נח, שם, חם ויפת, שהקדים את שם על אף שיפת היה הגדול, כיון שכתבם דרך חכמתם. עי"ש. ונמצא שלכאורה אין לנו ראיה מכאן שאברהם היה הגדול ונשא את יסכה הקטנה? אלא שבכל זאת, מפשט דברי הגמרא משמע שדחיה זו, היא דחיה בעלמא, כלומר, שכוונת הגמרא לומר שאין הכרח גמור וחלוט להביא מכאן ראיה שבזמנם היו יולדים כבר בגיל שמונה שנים, כי אולי כתבם דרך חכמתם. אבל לעולם אומר לך שבדרך כלל בוודאי שהכתוב מונה אותם כסדר לידתם, ורק כשיש לנו ראיה שאינם כסדר לידתם, אז אנו אומרים כדרך חכמתם. ודו"ק.]

שוב ראיתי שכך למד גם הגאון רבי צבי אלימלך מדינוב בספרו אגרא דכלה (פרשת נח שם) שכתב, מלכה היתה הבכירה ושרי הצעירה, והנה מן הראוי היה שאברהם ישא את מלכה הגדולה, אך אברהם ראה ברוח קודשו שרק לו לבדו יאתה שרה הצדקת. ואמנם גם במלכה היו כלולים ניצוצות הקדושות חמדת ישראל, הלוא הנה: רבקה [נכדתה], רחל ולאה [נינותיה], אך ראה שזה יאות לנחור שהוא מוכן לזה, וזה מפלאות תמים דעים שרק לו לבדו נתכנו עלילות. וזהו שאמר "**וַיִּקַּח** אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים" בלשון יחיד ולא אמר ויקחו, כי עיקר הלקיחה היה אצל אברהם שהוא לקח לעצמו הצעירה, והשיא עצה לנחור לקחת הבכירה, ולמה עשה כך? לזה אמר הכתוב "לָהֶם נָשִׁים", רוצה לומר, כפי השייכים להם, לכל אחד ואחד, כי יסכה מיוחדת היתה לאברהם משמשת ימי בראשית, ומלכה לנחור, וזהו שאמר "בַּת הָרָן אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה", הקדים אבי מלכה להורות שהיא הבכירה, ואף על פי כן לא לקחה אברהם, רק נתנה בעצתו הנכונה לנחור. עי"ש.

גם הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל בספרו טעמא דקרא (פרשת נח שם) כתב, אבי מלכה ואבי יסכה, פירש רש"י, יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה? שסוכה ברוח הקודש. ויש לעיין, למה דווקא כאן כתבה התורה את השם "יסכה"? ויש לומר שבא לתרץ קושיא אחת, כי מפשט הפסוקים משמע שאברהם גדול מנחור, כמו שנאמר: "תָּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר", ומשמע שאברהם נשא קודם, כמו שנאמר: "וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים", ומשמע שמלכה גדולה מיסכה, כמו שנאמר "אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה", ואם כן קשה, למה אברהם לקח תחילה את הקטנה ולא את הגדולה, ולזה אמר משום ששרי היתה סוכה ברוח הקודש, לכן לקחה אברהם אף על פי שהיתה הקטנה. ע"כ.

גם אני הקטן נשאלתי מבחור שיש לו כמה אחים גדולים ממנו והם עדיין לא התחתנו, והוא כבן 21 ורוצה להתחתן, אבל הם מזהירים אותו שלא יעקוף אותם, ובעוונות, הם אפילו קללו אותו שאם הוא יעקוף אותם, יהיה לו ככה וככה וכו'. אמרתי לו, אל תפחד מהקללות שלהם, הכל בטל ומבוטל, כבר נאמר (משלי כו ב): "קְלֻלַת חִנָּם לוֹ תָּבֹא", וכיון שאתה עושה כדת והכלכה, כמו שהורו לנו גדולי ישראל, לך תתחתן ותהיה לך סייעתא דשמיא. וברוך השם הוא התחתן, והוא יושב בכולל ועוסק בתורה בקדושה ובטהרה, שמח וטוב לב, וכבר יש לו בת. כן ירבה וכן יפרוץ. אשריו שזוכה לקיים את דברי חז"ל בגמרא מסכת יומא (עב ע"ב), מאי דכתיב (תהלים יט י): "יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד"? זה הלומד תורה בטהרה. מאי היא? נושא אשה ואחר כך לומד תורה. ופירש רש"י, שנושא אשה וניצול מהרהורי עבירה.

אך זה הדבר שנדהמתי מאוד, איך אחיו מסוגלים לקלל כל כך, ואפילו אם הוא לא היה אחיהם, וכי קל בעיניהם להוציא קללה על סתם איש מישראל, וכבר פירש במצודת דוד על הפסוק (שם): "כַּצִּפּוֹר לָנוּד, כִּדְרוֹר לָעוּף, כֵּן קְלֻלַת חִנָּם לוֹ תָּבֹא", שכמו ציפור הפורח מקינו להיות נודד להשיג מאכלו, וכמו הדרור הפורח מקינו לעוף השמים, הנה הם חוזרים לקינם. **כן קללת חינם, חוזרים ובאים אל המקלל עצמו, מפיו יצאו ואל קרבו יבואו. ע"כ. ואיך לפחות לא יחושו לקלל את עצמם?!** וכיוצא בזה כתב הפלא יועץ (ערך קללה): **הקללה היא רעה חולה למקלל ולמקולל, שאם היא קללת חינם בלי אשמה, תחזור למקלל. ופעמים גם אם הקללות אינם על חינם, חוזרות הן למקלל. ואם התקיימו קללותיו, הרי הוא עתיד ליתן את הדין שגורם שחברו יענש, ורעה תבוא עליו על ידו. ופעמים שהקללות מתקיימות אפילו מפי איש קל והדיוט. על כן, טוב לגבר כי טוב עין הוא יברך, וכששומע קול מקללים, יהפוך את הקללה לברכה, ויענה: "לא כן יהיה, אלא גם ברוך יהיה", אולי יש תקוה שלא תאונה רעה. ודע, כי המקללים הללו, אם תתקיים קללתם, אוי להם שעתידים ליתן את הדין, ואם לא תתקיים, בוודאי שמנכים מזכויותיהם, שמידת הדין מקטרגת ומבקשת שתתקיים הקללה, אלא שיש זכות תולה, ונמצא שאוכל זכויותיו תמיד.** ובאמת היא תמיהה גדולה, הפלא ופלא, איך לא יחרדו חרדה גדולה להוציא קללה מפיהם על שום אחד מישראל ולבקש רעתם, תצלנה אוזניים משמוע. ויותר טוב היה שיכו אותם מכה רבה, שבזה לא יתמוטו, ובקללה יוכל למות חס ושלום. מי האיש החפץ חיים? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר קללה. **וידוע שהמקלל עובר בלא תעשה מן התורה.** וכבר אמרו חז"ל שהמברך מתברך, שנאמר "ואברכה מברכיך", אם כן המקלל מתקלל, שנאמר "ומקללך אאור". הנה כי כן, יזהר וישמור האיש ויזהיר את אשתו ואת כל הסרים למשמעתו, שלא ישמע קללה מפיהם, רק ברכות לראש כל אדם, ובזה "יצו ה' אתך את הברכה". עי"ש.

ומה שכתב שהמקלל עובר בלא תעשה, כן מפורש ברמב"ם בספר המצוות (מצות לא תעשה שיז), שלא יקלל את אחד מישראל, שנאמר (ויקרא יט יד): "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". וכן פסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן כז). ואפילו המקלל את עצמו לבד, עובר באיסור מן התורה, שנאמר (דברים ד טו): "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" (שבועות לו ע"א). ובטעם מצוה זו כתב הרמב"ם (שם): הזהירנו מלקלל איזה איש שיהיה מישראל, והוא אמרו "לא תקלל חרש". ומה ענין אמרו חרש? **כי כשהנפש חפצה לנקום מן המזיק, הנה לא תסור חפצה עד שתגמול למזיק כפי רצונה. ופעמים יושלם חפצה בקללה ובחירופים לבד, ותנוח דעתה במה שהגיע למזיק מן הנזק באותם המאמרים והחירופים.** ופעמים יהיה הענין יותר קשה, ולא תנוח דעתה עד שיאבד לו את כל ממונו. ופעמים לא תנוח עד שתנקם ממנו בגופו בהכאות וחסרון האיברים. ופעמים לא תנוח עד שתיקח את נפש המזיק ותסלקו מן המציאות. **ופעמים תהיה רצון הנפש קטנה לבקשת עונש המזיק, כפי קטנות עוונו, עד שיסתפק בצעקו וכעסו עליו וקללו אותו, ואף על פי שאותו אדם לא ישמע אותו, ולא יהיה כלל במעמד ההוא. וזהו מפורסם מפועל בעלי החמה והכעס, שתנוח נפשם בזה בחטאים הקלים מאוד, ואף על פי שהחוטא בלתי יודע בכעסם, ובלתי שומע גידופיהם.** ואולי היה עולה במחשבתנו, כי סיבת התורה שאסרה קללת איש מישראל, בגלל הצער והכאב שישיגהו בזה, אבל קללת חרש, כיון שאינו שומע ולא יכאב לו, אין המקלל יהיה חוטא בזה, לזה הודיענו התורה שהוא אסור והזהיר ממנו. **כי התורה לא הקפידה בענין המקולל בלבד, אלא גם בענין המקלל, שהזהירה שלא יניע את נפשו אל הנקמה, ולא ירגילה לכעוס.** ע"כ. ובספר החינוך (מצוה רלא) כתב הטעם, שמנענו השם מהזיק בפינו לזולתנו, כמו שמנענו מהזיק לזולתנו במעשה [הכאה]. עי"ש. וכבר הכריז החכם מכל האדם (משלי כא כג): "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". יזכנו השם לשמור פינו ולשוננו מכל דבר רע, אמן. עד כאן ההסתעפות.]

נחזור לענין, עונה רבנו יוסף חיים בתשובה לשאלה הנ"ל כך: כשנולדו אמותינו הקדושות היו להן נשמות גדולות ועצומות, ומכח תוקף גודל נשמותיהן, ידעו מאליהן דרך האמת והכירו ברוח הקודש את כבודו יתברך, וידעו דרך אביהן שהוא מקולקל ונבדלו ממנו. ועל דרך זה אמרו חז"ל (נדרים לב ע"א): בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, והיינו שהכירו מאליו, ששרתה עליו רוח הקודש מכח נשמה גדולה שנכנסה בו. ואל תתפלא על דבר זה, פוק חזי מה כתב רבנו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, בענין ההוא ינוקא שבספר הזוהר שהיה מטיף מאליו סודות עמוקים, מפני שזכה בקטנותו לנשמה דגדלות. וכן היה אצל שמואל הנביא עליו השלום שהיה חכם גדול והוא בן שתי שנים ומחצה. וכן רחב שזכתה לנבואה כשבאו פנחס וכלב בן יפונה אצלה, מפני שבעת ההיא שקבלה עליה הגירות, נכנסה בה

היה סמוך על שלחן אביו, ממילא דינו כמו קטן, שמה שקנה הקטן, הן במציאה שמצא, והן בעבודה שעבד וכיוצא בזה, הרי זה שייך לאביו, כמבואר בגמרא בבא מציעא (יב ע"ב), וכך פסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן ער סעיף ב, ויזרה דעה סימן שפ סעיף ד), ולכן היתה רשאית רבקה אמנו להלביש את יעקב בנה בבגדי חמודותיו של עשו, כי לפי ההלכה הבגדים שייכים ליצחק אבינו בעלה ואינם שייכים לעשו. והבאנו גם מדברי הזוהר הקדוש בענין זה, והאלשיך הקדוש ואמת ליעקב קמינצקי. עי"ש.

"רֵעֵהוּ" דווקא או לאו דווקא?

ב. ומלבד זה, ניתן ליישב עוד על פי המבואר במשנה מסכת בבא קמא (לז ע"ב): **שור של ישראל שנגח שור של כנעני** [גוי] **- פטור** מלשלם לגוי, **ושור של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד - משלם** הגוי **נזק שלם** לישראל. ובגמרא (לח ע"א) שאלו, מה הטעם לפסק זה, והרי בפסוק נאמר (שמות כא לה): "וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר **רֵעֵהוּ**"... שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר", ואם כן ממה נפשך, **אי "רעהו"** שנאמר בפסוק גבי שור שהזיק **בדווקא** הוא, כלומר, שכך גזרה חוכמתו יתברך שרק שור של ישראל שהזיק שור של ישראל חייב, כי הוא בגדר "רעהו", ולכן שור של ישראל שנגח שור של גוי פטור, כי הוא לא בגדר "רעהו", אם כן **דכנעני כי נגח דישראל נמי ליפטר!** גם שור של גוי שנגח שור של ישראל, יהיה פטור מלשלם הגוי לישראל, כי הוא לא בגדר "רעהו", והתורה חייבה דווקא ישראל לישראל שהם בגדר "רעים", ולמה אם כן אומרת המשנה ששור של גוי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם?! **ואי** נאמר ש**"רעהו" לאו דווקא,** אם כן **אפילו** שור **דישראל כי נגח דכנעני, נחייב?!**

ביאור קושיית הגמרא בהרחבה יותר

ג. בביאור הדברים בהרחבה יותר, אפשר אולי לבאר כך: שבאמת אין כוונת הגמרא שמה שכתבה התורה "רעהו", הוא לאו דווקא בכלל, כי הרי מפורש דרשה שם הגמרא קודם לכן "רעהו", למעט שור של "הקדש" שאינו בכלל "רעהו", ולכן שור של ישראל שנגח שור של הקדש, או שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור. אלא הספק של הגמרא, האם "גוי" הוא בכלל "רעהו", כי מצד אחד סוף סוף הוא בן אדם, ואינו דומה ל"הקדש" שזה בכלל לא בן אדם אלא קנין רוחני, ולכן שייך לומר שהגוי בכלל "רעהו", ובפרט שמצאנו בתורה ש"גוי" נקרא "רעהו", כמו שנאמר ביציאת מצרים (שמות יא ב): "דַּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב", הוי אומר שגם "גוי" הוא בכלל "רעהו"[2]. אך מאידך אפשר לומר, שמא דווקא ביציאת מצרים שאז כולם היו עדיין בגדר "בני נח", אז יותר היה שייך לומר שהם בגדר "רעהו", אבל לאחר קבלת התורה שנעשינו עם ישראל, עם בפני עצמו, מובדלים מאומות העולם לגמרי, 'הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב' (במדבר כג ט), אם כן אולי כבר הגויים אינם בכלל "רעהו". ועל כל פנים, זה הספק של הגמרא, **ממה נפשך? אי רעהו דווקא,** כלומר, אם כוונת התורה שצריך שיהיה בגדר "רעהו" ממש, וממילא "גוי" שלא שייך לומר שהוא בגדר "רעהו" ממש של ישראל, ולכן שור של ישראל שנגח שור של גוי, פטור מלשלם לגוי, אם כן, גם שור של גוי שנגח שור של ישראל, יהיה פטור מלשלם לישראל, כי הוא לא בגדר "רעהו" ממש. **ואי רעהו לאו דווקא,** ואם נאמר שלא צריך שיהיה בגדר "רעהו" ממש, ולכן גם "גוי" נחשב בגדר "רעהו", וממילא שור של גוי שנגח שור של ישראל, חייב הגוי לשלם. אם כן, גם שור של ישראל שנגח שור של גוי, שיהיה חייב הישראל לשלם. (עיין תוספות רבנו פרץ)

עמד והתיר את ממונם לישראל

ד. מתרצת הגמרא, לעולם תיבת "רעהו" שכתבה התורה, לאו דווקא שצריך שיהיה בגדר "רעהו" ממש, ולכן גם גוי הוא נכלל בכלל "רעהו", וממילא היה צריך להיות הדין ששור של ישראל שנגח שור של גוי, שישלם לגוי, ולמה באמת פטור הישראל מלשלם? הסיבה היא, כי למדנו מפסוק אחר שהתורה הפקיעה את ממונם של הגויים, ולכן פטור מלשלם לו. מאיזה פסוק? **אמר רבי אבהו, אמר קרא** (חבקוק ג ו): **"עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם".** **ראה** התבונן הקדוש ברוך הוא בקיום **שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח**[3], **וכיון** שראה **שהם לא קיימו** אותם, **עמד והתיר** את **ממונם לישראל.** פירוש: "ויתר", כמו "קְנֹתֵר בָּהֶן עַל הָאָרֶץ" (ויקרא יא כא), לשון דילוג וקפיצה ממקומם למקום אחר (מלבי"ם), כך דילג והקפיץ הקדוש ברוך הוא את ממונם של הגויים ממקומם לעם ישראל. **רבי יוחנן אמר מהכא** (דברים לג ב): **"הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן", מפארן הופיע ממונם לישראל.** דהיינו, כשחיזר וסיבב הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומות העולם, הם לא רצו לקבלה, ומחמת כן, "הופיע" - לשון "גילוי", גילה הקדוש ברוך הוא את ממונם של הגויים בפני ישראל. ולכן נפסק ששור של ישראל שנגח שור של גוי פטור מלשלם לגוי.

האם מותר לבוא על הגוי בעקיפין

ה. והנה מצאנו בענין זה עוד ברייתא מעניינת מאוד שהביאה הגמרא בבבא קמא (קיג ע"א): **ישראל וכנעני** [גוי] **שבאו לדין, אם אתה יכול לזכהו** את הישראל **בדיני ישראל,** כלומר, שלפי דין התורה הוא זכאי, **זכהו, ואמור לו** לגוי, **כך דיננו** הרי אתה באת לדין תורה, כלומר שקבלת עליך את הפסק שלנו, ואם כן לפי דין תורה, הישראל זכאי, ואתה הגוי חייב. ואם הדיין יכול לזכות את הישראל **בדיני כנענים** שרק לפי דיני הגויים הוא זכאי, **זכהו** לישראל, **ואמור לו** לגוי, **כך** יוצא לפי **דינכם.**[4] **ואם לאו,** כלומר, אם יצא

נשמה גדולה מאוד. וכן היה אצל שרה אמנו עליה השלום, כי ידעה בכבודו יתברך קודם שנשאה אברהם אבינו, אף על פי שהיתה יושבת בין רשעים עובדי עבודה זרה. וכן היה אצל רבקה אמנו עליה השלום קודם שבא אליעזר לקחת אותה ליצחק. וכן היה אצל רחל ולאה שעל ידי קדושת נשמותיהן זכו לרוח הקודש מקטנותן, וידעו באמיתות א-להותו יתברך, והיו נבדלות מדעתו של לבן אביהן ומאמונתו. אך כל זה היה בלבבם, לא ידעו בהן אביהן ואמן. ודע, כי אף שלבן ובתואל היתה להם ידיעה בהכרת א-להותו יתברך, והשיגו לידע שם הוי"ה ברוך הוא, שנאמר (בראשית כד נ): "וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵה' יָצָא הַדָּבָר, לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ טוֹב", ופרעה לא השיג אלא שם אלקים כמו שכתב רבנו האר"י ז"ל, והיו עובדים עבודה זרה לעשות להם אמצעי [מתווך], עם כל זה לאה ורחל לא למדו מלבן כלום, אלא ידיעתן היתה ברוח הקודש מקטנותן מחמת גודל קדושת נשמתן. עכ"ד.

[2] וכמו שאמרו בפסיקתא זוטרתא (שמות פרק יא פסוק ב): אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה בבקשה ממך, לך אמור להם לישראל, 'וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ', ושואל הפסיקתא, וכי מצרים רֵעיהם של ישראל היו?! אלא מלמד שאחרי המכות נהיו המצריים כרֵעים וכאוהבים לישראל, כדי להשאיל להם כליהם, וישראל היה אומר לו למצרי, רֵעי ואהובי, השאילני כלי זה, או מלבוש זה, כלי כסף וכלי זהב זה, ולא היה לו למצרי פנים למנעו ממנו, שנאמר (שמות יא ג): "וַיִּתֵּן ה' אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם", לקיים מה שנאמר (בראשית טו יד): "וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל". ע"כ.

[3] וזו לשון הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ט הלכה א): על ששה דברים נצטווה אדם הראשון: על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים [להעמיד דיינים לדון בדיניהם], אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבנו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה. והוסיף לנח, אבר מן החי, שנאמר (בראשית ט ד): "אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ", נמצאו שבע מצוות לבני נח. וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטווה יתר על אלו בברית המילה, והוא התפלל שחרית. ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפילה אחרת לפנות היום [מנחה]. ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית, ובמצרים נצטווה עמרם במצוות יתירות, עד שבא משה ונשלמה תורה על ידו. ע"כ.

[4] ביאור מעניין מאוד אנחנו מוצאים בספר תורה תמימה (שמות פרק כא הערה רעז) ששופך אור על כל הנושא הזה, וכדלהלן: הנה על כלל דין זה בנוגע לפטור ישראל בגויים, הרבו שונאי ישראל לרנן אחר ספרתנו העתיקה, כי כל כך לא נחשב בעיני חכמינו הראשונים כל מי אשר לא על דת ישראל יחשב, עד כי הפקירו גם את רכושם באומרם: "שור של ישראל שנגח לשור של גוי, פטור. ושור של גוי שנגח לשור של ישראל חייב". והעילה הזאת הבוטה כמדקרות חרב, עולה חיה על שפת צוררי ישראל שבכל דור ודור, וחכמי ישראל שבכל דור האריכו להבין ולהסביר, כי בוודאי כוונת חז"ל על העובדי אלילים שבימים הקדמונים בארצות הפראות שאינם נמצאים עתה בימינו במדינותינו וכו'. אך המתבונן יראה שבמקום זה בתלמוד שבאו המשטינים להשטין, להדאיב לב ולכלות נפש, שם באותו ענין מבאר התלמוד בעצמו את הענין אשר לו, ישר יחזו עינימו, כי אז לא לבד שלא הוציאו לעז על קובץ התלמוד הנאדר והנהדר בקודש, כי אם גם רוממוהו וינשאוהו על נס להראות כי כל משפטיו צדק ומישרים, בנויים על אישיות ויסודות חיי מדינה וישוב העולם בכל מקום ובכל זמן. וזו לשון הגמרא, ראה הקדוש ברוך הוא שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו אותן, עמד והתיר ממונם לישראל. ע"כ. והנה תוכן השבע מצוות ידוע, והם: דינים, ברכת השם, עבודת אלילים, גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, ואבר מן החי. וכל אלו המצוות בנויות ומיוסדות על תכלית קיום העולם וישוב המדינה ובטחון החיים וקנייני בני האדם ורגש חמלה ורחמים על היצורים, כמובן לכל. ומעתה הגע בעצמך, אנשים שאינם מקיימים מצוות אלו, ורק עושים ההיפך, כלומר, שאין להם דין ומשפט, והם שופכי דמים ומגלי עריות, גוזלים, חומסים, וטורפים אבר מן החי, מקללי השם, ועובדים לעץ ולאבן, היאך ראוי להיות דינם של אלו, אם לא כפריצי חיות טורפות המחריבות עולמות ופורעי פרעות בישוב העולם, והן כן ראוי לכל בעלי מדות הדואגים לשלום העולם לנהוג עם פראים כאלה, וכן נוהגים המלכויות המתוקנות עם פריצי חיות שכאלו, ששוללים מהם כל זכויות האנושיות, ומרחיקים אותם ממושב בני אדם כנודע. הנה כי כן יושר ומשפט צדק זה של התלמוד, ראוי לנוסח על נס, ורשאים אנחנו להתפאר, כי עוד בשנות אלפים לפנים, בעת אשר החושך כסה ארץ וערפל לאומים, כבר שררו בנו חוקי צדק ודרכי יושר לחזק יסודי חברת האדם וקיום העולם. ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם כאן שכתב, וזו לשונו, ואל תתמה על דבר זה

שהישראל אינו זכאי לא לפי דיני ישראל ולא לפי דיני הגויים, **באים עליו** על הגוי **בעקיפין** בתחבולות ובערמה עד שפוטרים את הישראל מלשלם, **דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אין באים עליו בעקיפין, מפני קידוש השם** כלומר, שלא יגרם חילול השם חס ושלום שזה דבר חמור. שואלת הגמרא, **ורבי עקיבא, טעמא דאיכא קידוש השם** אז לא באים עליו בעקיפין כדי שלא יהיה חילול השם, **הא ליכא קידוש השם,** כלומר, באופן שאין לחשוש לחילול השם, גם הוא מודה לרבי ישמעאל ש**באין** עליו בעקיפין.

גזל הגוי אסור

ו. שואלת הגמרא: **וגזל כנעני מי שרי?** וכי רבי עקיבא מתיר מן הדין לגזול את הגוי? **והתניא, אמר רבי שמעון, דבר זה דרש רבי עקיבא כשבא מזפירין** שם מקום: **מנין לגזל כנעני** הגוי **שהוא אסור? תלמוד לומר** לענין עבד עברי הנמכר לגוי (ויקרא כה מח): **"אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ"** אחרי שהוא נמכר לגוי, יש למהר לגאלו מהגוי, אך **שלא ימשכנו ויצא,** כלומר, שלא ילך הישראל ויוציא את העבד העברי מהגוי במשיכה לבד מבלי לשלם לגוי, אלא יוציא אותו מרשות הגוי אך ורק על ידי תשלום כספי לגוי, מכיון שאסור לגזול את הגוי. **יכול יגלום עליו?** כלומר, יכול יהיה מותר שהישראל יטעה את הגוי וישלם לו פחות מכדי דמיו של העבד. [כל דבר שאינו גמור ואינו מושלם, נקרא 'גולם'.] (תוספות ורשב"א), **תלמוד לומר** (שם נ): **"וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ"**, משמע **שידקדק עם קונהו** ולא יטעה אותו לשלם לו פחות. הנה למדנו מהברייתא הזאת שרבי עקיבא סובר שגזל הגוי אסור מן הדין, כפי שלמדנו מהפסוק, ולא רק במקרה שיש חשש של חילול השם? **וכו'.**

דין הפקעת הלוואתו של גוי

ז. מתרצת הגמרא: **אלא אמר רבא, לא קשיא, כאן בגזילו, וכאן בהפקעת הלוואתו.** פירוש, לגזול ממש את הגוי אוסר רבי עקיבא. אבל בהפקעת הלוואתו, כלומר, להפקיע את החוב ולא לשלם לגוי עבור הלוואתו שהלווה לישראל, סובר רבי עקיבא שרשאי שלא לשלם לגוי, ובלבד שאין בזה חילול השם, ובאיזה מקרה זה יכול להיות? פירש רש"י: כגון שהגוי המלווה מת, וכשבא בנו היורש לתבוע מהישראל את החוב, טוען לו הישראל שכבר שילם את החוב לאביו קודם שמת, והיורש לא יודע שהוא משקר ובאמת הוא לא שילם (עיין כסף משנה הלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה ב). נמצא אפוא, שרק באופן כזה אמר רבי עקיבא שמותר לבוא על הגוי בעקיפין. ואומרת שם הגמרא שלכן מותר גם להבריח את המכס ממוכס גוי, כי זה כמו להפקיע ממנו את הלוואתו שחייב לו, וגם במכס, אף על פי שדינא דמלכותא דינא וצריך לשלם למוכס, אך כל שהישראל מתחמק בצורה טובה ועדינה באופן שאין חלילה חילול השם, נמצא שהוא רק מפקיע את חיובו, ואין בזה גזל הגוי.

מחלוקת הש"ך והנתיבות בדין הפקעת פקדונו של גוי

ח. ומעתה, כיון שמותר להפקיע הלוואתו של הגוי, אם כן יש מקום לומר שהוא הדין שמותר להפקיע פקדונו של הגוי, כל שאין חילול השם בדבר, וכגון שהגוי 'מת או נשבר או נשבה אין רואה', או ששכח והוא לא בא לתבוע את פקדונו, יהיה מותר לישראל לקחתו לעצמו. וכן מתבאר מדברי הש"ך על מה שפסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן רס סעיף א): המוצא [מציאה] בגל [אבנים] או בכותל ישן, שאין זוכרים מי בנאו, ולא היה מימות עולם בחזקת זה שדר בו עתה ובחזקת אבותיו, הרי היא של מוצאה. והוא שהעלתה חלודה, שאני אומר של גויים הקדמונים היא. והוא שימצאנה מטה מטה, כדרך כל המטמוניות הישנים. אבל אם מראים הדברים שהם מטמון חדש, ואפילו נסתפק לו הדבר, הרי זה לא יגע בהם שמא מונחים הם שם. ע"כ.[5] וכתב הש"ך (סק"ה) שכל מה שכתב מרן שאפילו אם נסתפק אם זה מטמון חדש, לא יגע שמא מונחים הם שם, כל זה דווקא אם הוא במקום שרוב ישראל מצויים, אבל אם רוב גויים, רשאי לקחת לעצמו. אולם הגאון רבי יעקב מליסא בנתיבות המשפט (סק"ד) כתב לחלוק על הש"ך, ולדעתו אין להתיר לקחת גם ברוב גויים, ודווקא במציאה שאדם מצא ברחוב, מותר לקחת במקום שרובים גויים, אבל אם הניח את חפציו במקום המשתמר, כמו כאן, אפילו אם הוא בוודאי של הגוי אסור לקחת, והרי זה ככל גניבת גוי שאסורה. עי"ש. ולכאורה מה יענה הש"ך על קושיית הנתיבות, וכבר כתבו האחרונים ליישב דעת הש"ך, כמו שבארה הגמרא בבבא קמא (עט ע"ב) שגדר "גזל" הוא כשגוזל ממש מיד ליד, כמו שנאמר (שמואל ב כג כא): "וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי", ובזה סובר הש"ך שיש איסור גזל הגוי, אבל לא כאשר הטמין הגוי חפץ במקום מסוים ובא ישראל ולוקח, במקום שאין חשש לחילול השם. וכשם שהפקעת הלוואתו מותרת, הוא הדין כאן.

מצא כסף טמון בפינה סמוך לנהר

ט. ומכאן למד הדיין המצוין הגאון רבי אפרים עמאש שליט"א בקובץ זכור לאברהם (חלק י עמוד קנג) במעשה בראובן שטייל סמוך לנהר בחוץ לארץ ומצא סכום כסף טמון באחת הפינות שהיה משתמר שם, ומשער שמישהו שמתרחץ עכשיו בנהר הניח שם את כספו, וכיון שרובם גויים, האם יכול לקחת את הכסף לעצמו? וזה תלוי במחלוקת הנתיבות והש"ך, שלדעת הנתיבות אסור לקחת, כיון שזה מקום המשתמר, ואין זה ככל אבידת גוי שמותרת. ולדעת הש"ך רשאי לקחת, כיון שגם במציאה המונחת במקום המשתמר, אם רובם גויים מותר. וההכרעה כדעת הש"ך וכן מפורש בשיטה מקובצת (בבא מציעא כד ע"א), ולכן רשאי לקחת. ועל כל פנים מבואר יוצא מהש"ך, שגם הפקעת פקדונו של הגוי, מותרת, כדין מציאה שמצא ישראל במקום המשתמר במקום שרובם גויים, שמותר לקחתה, והוא הדין כאן שהוא יודע שהפיקדון של הגוי, וכשלא בא הגוי לתבוע את פקדונו, שאז אין בזה חילול השם, רשאי לקחתו לעצמו, וקל וחומר שרשאי להשתמש בו מידי פעם בפעם עד שיבקש אותו הגוי ויחזיר לו. ומעתה גם בגדי החמודות שהפקיד עשו אצל רבקה אמנו, הרי בוודאי שמותר היה לה להשתמש בהם כרצונה אימתי שתרצה, ככל פקדון של גוי.

[ששור של ישראל שנגח שור של גוי, פטור,] כמו שלא תתמה על שחיטת בעלי החיים אף על פי שלא עשו שום רע, לפי שמי שלא נשלמו בו התכונות האנושיות אינו אדם באמת, ואין תכליתו אלא לאדם. ע"כ. ועם דברינו אלה, יתבארו דבריו בטוב טעם. עכ"ד הרב תורה תמימה. שפתים ישק.

ויש לחזק דברים אלו מדברי הרמב"ם בהלכות נזקי ממון (פרק ח הלכה ה) שכתב, שור של ישראל שנגח שור של גוי, בין תם בין מועד פטור, לפי שאין הגויים מחייבים את האדם על בהמתו שהזיקה, והרי אנו דנים להם כדיניהם. ושור של גוי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד משלם נזק שלם, קנס הוא זה לגויים, לפי שאינם זהירים במצוות, אינם מסלקים הזיקם, ואם לא תחייב אותם על נזקי בהמתם, אין משמרים אותה ומפסידים ממון הבריות. ע"כ. ובהלכות מלכים (פרק י הלכה יב) כתב: ישראל וגוי שבאו לדון בבית דין, אם יש זכות לישראל בדיניהם, דנים לו בדיניהם, ואומרים לו כך דיניכם. ואם יש זכות לישראל בדיננו, דנים לו דין תורה, ואומרים לו כך דיננו. ויראה לי, שאין עושים כן לגר תושב [שקיבל עליו לשמור שבע מצוות בני נח], אלא לעולם דנים לו בדיניהם. וכן יראה לי שנוהגים עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל, שהרי אנו מצווים להחיותם, שנאמר (דברים יד כא): "לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ". וזה שאמרו חכמים (גיטין סב ע"א) אין כופלים להם "שלום", בגוי [שלא קיבל לשמור שבע מצוות בני נח] לא בגר תושב. והרי אפילו הגויים ציוו חכמים לבקר חוליהם, ולקבור מתיהם עם מתי ישראל [אין הכוונה שקוברים אותם אצל ישראל ממש, שהרי אין קוברים רשע אצל צדיק (סנהדרין מז ע"א), אלא לומר שמתעסקים עמהם. (מרן הכסף משנה בשם הר"ן)], ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר (תהלים קמה ט): "טוֹב ה' לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", ונאמר (משלי ג יז): "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם". ע"כ. ומבואר כאותו רעיון של הרב תורה תמימה, שכל מה שאנחנו מקילים בממונם לחייבם כשהזיקה בהמתם לשלם לישראל, ומאידך לא לשלם להם, הוא דווקא לאותם גויים שלא שומרים שבע מצוות בני נח, לכן מגיעה להם התייחסות כזאת מחפירה, כיון שהם מזלזלים ולא שומרים את עצמם ואת בהמתם מלהזיק לאחרים, אבל גר תושב שקיבל על עצמו לשמור שבע מצוות בני נח, לעולם דנים לו בדיניהם.

והנה הפסוק שממנו למדה הגמרא שהתיר הקדוש ברוך הוא את ממונם, מסתיים: "עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתַּר גּוֹיִם... הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ". ואפשר לפרש, שהרי "הליכות" הוא ענין "הנהגה", כמו שפירש במצודת ציון, ולימדנו הפסוק את הנהגת השם יתברך בעולם, שזו ההנהגה שעלינו ללמוד וליישמה, והיינו, שכאשר אנחנו רואים שישנם כאלו שאין להם לא דין ולא דיין, ומתנהגים ממש כחיות טורפות, שודדי חיים, ליסטים מזויינים, כבני ישמעאל צמאי הדם, אכזריים, מפלצתיים, ברברים, ערלי לב וערלי בשר, אז עלינו לדעת שההנהגה הנכונה איתם, לשלול מהם כל זכויות האנושיות, ולהרחיקם ממושב בני אדם, כי הם מחריבי עולם ופורעים פרעות בישובו של עולם. ולא כאותם שוטים וחסרי דעת שתמיד מנסים לדאוג לישמעאלים הללו ולרחם עליהם כמה שיותר, בריבוי זכויות והטבות מהמדינה, ובפרט עכשיו שקבלו 19 מנדטים. 'חַרְפָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה' (תהלים לז טו), בקרוב אמן. ודי בהערה זו למבין.

[5] מקור הלכה זו במשנה בפרק אלו מציאות (בבא מציעא כה ע"ב). והקשו התוספות (שם כו ע"א ד"ה דשתיך), ואם תאמר למה זכה זה המוצא במציאה, והרי קיימא לן (שם יא ע"א) שחצרו של אדם קונה לו אפילו שלא מדעתו, ואם כן נאמר שתקנה לו חצרו לבעל הגל או לבעל הכותל? ויש לומר שאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם, כמו כאן שהוא מוצנע בעובי הכותל. גם הרמב"ם (הלכות גזלה ואבדה פרק טז הלכה ח) תירץ כן וכתב: הואיל וחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, למה לא יקנה בעל החצר זה המטמון שבתוך הכותל הישן, אף על פי שהוא של גויים ותהיה מציאה זו לבעל החצר? אלא מפני שאינה ידועה לו ולא לאחרים, והרי זה המטמון, אבוד ממנו ומכל אדם, ולפיכך הוא של מוצאו. ומה אבדה של אדם אמרה תורה (דברים כב א): "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם... לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ, לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם", מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם [חייב להחזירה], יצאה זו שנפלה לים שאבודה ממנו ומכל אדם [ולכן אינו חייב להחזיר המוצא בים], קל וחומר למטמון קדמוני שלא היה שלו מעולם, והוא אבוד ממנו ומכל אדם, לפיכך הוא של מוצאו. ע"כ. (עיין בית יוסף חושן משפט סימן רס אות א)

ניתן לקבל הקדשה בתרומה של 100 ₪. 053-4165051 | לעילוי נשמת הצדיק המקובל המדוכא ביסורים רבי עמוס כמוס גוואטה בן פורטונה זצ"ל ת.נ.צ.ב.ה.